

DANSA MED SKAMMEN

I sin nya diktsamling bjuder Ingela Strandberg (f. 1944) till dans med rackaren, den föraktade och fruktade Nattmannen som i forna tider skötte de sysslor ingen annan tog sig ann. Allt speglar i denna bok, skriver Magnus Jacobsson i sin recension. Diktjaget dras som en magnet till förnedringens fasa och sötma.

Lyssna på recensionen?

/.../

Det kommer ingen
mer buss ikväll
Och om det gjorde det
skulle ingen gå av

Men tradarna stryker förbi

Själen är rök

Kroppen aska

med den vilda glädjen kvar

Utdragen som ett lomrop

Busskuren är en återkommande bild i Strandbergs senaste diktsamling. Kanske en repli- eller vilopunkt. En utkiksplats som diktjaget återvänder till. Runt den vrider sig diktsamlingen *Nattmannen* i en sugande virvelström.

Jag tänker att jaget i samlingen eller kanske poeten behöver en sådan vilopunkt, en valplats. Kanske som Ekelöf, men med andra utgångspunkter. Det är sent – inte ”på jorden” – men det ”kommer ingen mer buss ikväll” som Strandberg avväpnande vardagligt skriver. Och om det gjorde det skulle ändå ingen gå av. Och långtradarna, de stryker bara förbi.

Själen är rök och kroppen aska – ”med den vilda glädjen kvar”. Och kroppen och själen, som i de flesta av författarens diktsamlingar ska rådbråkas, prövas, malas ner tills bara några glödande korn återstår. Ofta i ett växelspel mellan jordnära vardag och drastiska bilder med hög temperatur. Även om nu utgångspunkten är annorlunda eller kanske snävare den här gången.

Det är en tunn volym, bara sextio sidor. Omslaget är präglad med några svarta streck, kanske är det ett klösmärke. Det är elegant, som en hastigt nedkastad skiss. Det signalerar revir och branddoft. En suggestiv öppning till den slingrande stig som utgör bokens berättelse: sviten om *Nattmannen*.

I *Nattmannen* gör Strandberg en djupdykning i skammens och undantagsmänniskornas erfarenheter. Den skrivs fram i gestalten *Nattmannen* eller *Rackaren*, *Döden*, ”*Usselhetens mästare*” som författaren skriver. Det blir en armkrok eller pardans med skammen. Dess olika former och ofta i ett slags trots mot ”de andra”, liknöjdheten eller mot de som går med skvallret. I en drömlig dikt arbetar de på fälten, i en potatisåker:

/.../

Mitt i människoflocken

**I kvällningen
bar vi redskapen till vagnarna**

Jorden kallnade

Då ropade bossen:

”Någon måste bära skammen”

**Jag började genast klä av mig
Jag visste precis hur jag skulle göra det**

**Plagg efter plagg
samlades in av den långsamt
snurrande slätten**

Och plötsligt var det morgon

Ingela Strandberg har i sina dikter naturen, trakterna kring gården i Grimeton, Halland som utgångspunkt. Där är hon född och ännu idag bosatt. Hon har sedan debuten som poet med *Ett rum för natten* 1984, publicerat ett stort antal diktsamlingar. Ofta har hon fint skildrat uppväxten, inte minst ur barnets perspektiv. Det kan vara flickans storögda förundran över de vuxnas liv, svek, tafatt kärlek eller hårdhänt irrationella handlingar. Ofta obegripliga skeenden, men där till slut erfarenhet läggs till erfarenhet. Ett växande pussel som vuxenblivandet innebär. Eller ett stilla nu som i raderna från samlingen *Lyssnaren* (1997), moderns trötta, tunga kropp, händerna som vilar i knät:

/.../

**det var i september, och redan
mörkt. I radion råmande en skog
i en Sibeliussymfoni och mamma
satt i köket, volymen så hög
att musiken hördes ända ut
under träden. Hon satt alldeles
stilla med slutna ögon och huvudet
höjt framåt. Händerna som nyss
kvällsmjölkat fyra kor låg slutna
i knät, i tumveckens sprickor
Jukonsalva som spred fukt
i långbyxornas tyg /.../**

Andra poeter med utgångspunkt i en agrar miljö, till exempel Anna Rydstedt och Lennart Sjögren, båda från Öland, tar också in erfarenheter från lantbruket i sina dikter. Samvaron, det vardagliga arbetet med djuren och de ofta hårda villkoren, både för kreatur och jordbrukare. Men hos Strandberg är riktningen en annan, mer romantisk, där Sjögren och Rydstedt är krassare i tonen.

Och utgångspunkten hos Strandberg är, som jag ser det, en annan. Här är det tydligare diktens jag som rör sig in i och igenom landskapet, "blir" landskapet. Ett psykologiskt växelspel: mellan jaget i landskapet – och landskapet i jaget. Allt speglar; ansiktet och erfarenheten ställd mot djurens och trädens intighet. Det är bekant, men också gäckande. I dikten "Identitet" ställs jaget inför naturens bortvända ansikte:

**Tre gånger ropade jag på mig själv
men**

tystnad

**en darrning i vägens
ryggrad bara, en flämtning från vassen**

inget mer

**älgkon som bor i skymningen
gick ner till vattnet
utan att se på mig**

**jag ställde mig på vägen
och sa till mörkret: kom!**

vi gick så länge

**som sorgen varade och kom
så småningom till en blodfläck**

**som kallades minne
där skildes träden åt**

**jag ropade mitt mänskonamn
men**

tystnad

För mig som under en period av mitt liv bott på det Småländska höglandet och fortfarande ibland vistas i landsbygd, på vischan, känns mycket igen i Strandbergs dikter. Bettet i luften en frostig morgon, ljudet från rälsbussen eller från lastbilarna på landsvägen bortom skogskanten, stillheten och för all del tristessen. Stjärnhimlen en vinternatt. Om husen och de som befolkar dem nu och tidigare slakten, kan Strandberg skriva:

**Jag sjunger gårdsplanernas
lov, de grustyngda, med lungor
av stenar som ständigt
rör sig! Döda går över dem.
Och levande. De är fullskrivna av steg
i brådska eller långsamhet**

Sänkta av människotyngd

/.../ Rävar

**besöker dem om nätterna.
Taxibilar stannar
i midnatten, lyser upp dem
en kort stund medan husen
brinner av oro /.../**

I den nya samlingen är landskapet och erfarenheterna fortfarande desamma. Men nu så mycket mer tillspetsade när författaren ger sig i kast med Nattmannen. Så här skriver hon på bokens baksida om dess upprinnelse: ”I min barndom hörde jag många berättelser om nattmän, eller rackare, som de också kallades. Det var de som utförde alla de sysslor ingen annan ville befatta sig med. Alla föraktade rackarna. Och var rädda för dem. När jag började skriva om Nattmannen mötte han mig genast.”

Och boken är en undersökande besvärjelse. Den första dikten slår direkt an tonen:

**Jag
sover med Nattmannen**

**Han kommer varje mörker
Smygande sitt fuktiga väsen
in i mig**

**Inget var så tungt
att gräva ner som de dödfödda, säger han
Inget gjorde mig så ont
som att fylla munnar
med jord**

**Jag tålde inte heller
de nakna hästarna
sen jag dragit av dem deras hudar**

Men jag glömde dem så småningom

**Av trötthet
Av den bittra svedan av salt**

**Men de unga mödrarna
kunde jag aldrig glömma
Inte heller de strypta barnen
Deras tunna blå ögonlock
Fönster in till det som aldrig varit**

**Deras kroppar sjöng
fasansfulla psalmer som jag**

tystade med sten

**Jag låg på knä
i starrgräset tröstad
bara av tystnad**

Tystnad var min väg

**Jag kunde inte be, säger Nattmannen
och drar sig tillbaka
till ett annat mörker
bort från min rädsla**

Försvinner

Jag vet

**Som död
plågas Nattmannen
allra mest av solen**

Samlingen består av en lång svit dikter där relationen med nattmannens olika skepnader beskrivs. Jaget kliver in och ut ur den mörka gestalten. Eller dras som en magnet mot faran, lockad av nederlagets och förnedringens sötma. Eller stöts bort brutalt och grymt. Men erfarenheterna, samvaron med mörkersidorna och speglingen av jagets egna skrymslen är också en tillgång. Utan de erfarenheterna skulle livet vara torftigt, grått. "Överge mig inte / Lycklig blir jag aldrig / Jag behöver dig, Nattman / Jag är din springflicka / Jag fyller mig med löss / och sänker mig i myrar" kan det heta.

Det är en ibland mörbultande läsning. Men då och då avbruten av drastiska diktrader: "Nattmannens bön" är som en sång:

**Ge mig min belöning!
Låt mig få suppa mig full!
Räck mig mitt glas!
Det med ben och fot
intill slaskhinken**

**Ett spetsglas fullt för att flå!
Två för att döda!
Tre för att dö!**

Nattmannen är en suggestiv bok, konsekvent med sina omtagningar och rasande energi. Ända till slutraderna: "Så ljust det är i rummet /.../

Schersminbusken blommar / fast det är vinter / Jag vet inte / om jag håller / på att födas / eller dö”

I *Nattmannen* är det bara ett tema som presenteras och repeteras. Handlingen rör sig framåt, men ibland blir det som en korridor. Det gör att boken stundtals känns en aning sluten. I den förgående samlingen *Att snara en fågel* (2018), var perspektivet öppnare, bredare upplagt, där poeten också rörde sig friare.

Det kan i Strandbergs dikter bli en och annan högmodernistisk bild för mycket. Men jag tänker att flödet, skjutsen i skrivandet är en viktig del i författarens metod: ett slags intuitivt grävande, som i *Nattmannen*, både efter sötma och bitter galla. Precision är kanske inte det viktigaste i ”sökandet” och drevet, undersökningen. Jag skulle ändå önska att författaren vore mer uppmärksam på en del poetiskt allmängods som ibland gör texten tungfotad.

Men när Ingela Strandberg är som bäst, när hon mer återhållet låter bilderna tala, så öppnar sig dikten på ett fint sätt, också i mig, som i iakttagelsen av hästen i *Nattmannen*:

**Den gamla arbetshästen
stälde sig att se
rakt in i solen**

**Där öppnades dörren
till ett stall han aldrig
stått i förut
Han strömmade som vatten
in mellan de vita väggarna
och rann ut i en flod
av hästar Sida vid sida
gungade de i takt
Långsamt
Som ett begravningståg**

Nattligt

**Passerade Ordning
efter Ordning**

**Han var inte längre en häst
Han var alla hästar**

**Eller
ingen**

**Framförallt
ingens**

Nattmannen
Ingela Strandberg
Norstedts, 2020

Författarfoto: Sara Mac Key